Dr. J. Rudolfs

DE GEVAREN VAN LUCHT-BESCHERMING

Brochuren-Depôt
I.A.M.V.
Krommenie F 4

8 CENT

De gevaren van Luchtbescherming

door Dr. J. Rudolfs

BROCHURENDEPOT I.A.M.V. PIET ROL - KROMMENIE

De gevaren van luchtbescherming

Om ons onderwerp beter te overzien, zullen wij achtereenvolgens nagaan:

I. Wat is luchtbescherming?
II. Waarmee worden wij vanuit de lucht aangevallen?
III. Op welke wijze kan men zich beschermen?
IV. Welke beschermingsmiddelen zijn doeltreffend?
V. Wat zijn de onvermijdelijke gevolgen van luchtbescherming?
VI. In hoeverre is het verantwoord aan luchtbescherming mee te doen?

I. **Luchtbescherming is het passief zich beschutten tegen de gevaren,** welke bij een vijandelijke aanval vanuit de lucht dreigen, zonder dat men daarbij zelf tot de tegenaanval over gaat. Een duidelijk onderscheid hiermee maakt de luchtafweer, waaronder wij zullen verstaan: het actief zich verweren met wapens n.l. met afweergeschut en met van mitrailleurs voorziene vliegtuigen, welke opstijgen om de vijandelijke bommenwerpers tot aftocht te dwingen.
De term luchtverdediging zullen wij verder gebruiken als samenvatting van alle maatregelen, welke men zowel bij de passieve luchtbescherming als bij de actieve luchtafweer nemen kan. [1])

II. Bij een luchtbombardement worden wij aangevallen door vliegtuigen, welke 3 verschillende soorten van bommen kunnen uitwerpen. In volgorde van afnemende belangrijkheid zijn dit:
brandbommen,
brisantbommen, en
gasbommen.
Brandbommen zullen waarschijnlijk het meest gebruikt worden, omdat zij minder zwaar zijn dan de beide andere soorten. Daardoor kunnen zij in grotere hoeveelheden door

[1]) Men spreekt immers evenzeer van het zich verdedigen tegen gevaren als tegen een vijand. Ook de Nederlandse militairen wensen graag de luchtbescherming als onderdeel van het verdedigingsapparaat beschouwd te zien. Men leze luitenant-kolonel Maas in het verslag van het Luchtbeschermingssymposium, Chemisch Weekblad jaargang 34, blz. 115 en 117 (1937)

de bommenwerpers meegenomen worden en zullen op een zeer groot aantal plaatsen tegelijk verwarring stichten. Zo kunnen b.v. enkele zware vliegtuigen, die des nachts boven een stad als Amsterdam verschijnen in een minimum van tijd 100 branden veroorzaken. [2]) Er bestaan 2 hoofdtypen van brandbommen, waarvan men vooral electron-thermiet bommen mag verwachten, die een ongekende hitte van ± 3000° Celsius ontwikkelen en daarbij een verblindend schel magnesiumlicht uitstralen. Verder zullen fosforbommen toegepast worden met minder hoge temperatuur en daardoor geringer brandstichtend vermogen. Zij geven echter vergiftige dampen af, terwijl spetten brandende fosfor zeer slecht genezende verwondingen veroorzaken.

Na de brandbommen is de uitwerking van de brisantbommen het sterkst: een paar zware vliegtuigen kunnen zoveel van dit oorlogstuig vervoeren, dat zij b.v. te Amsterdam in een oogwenk 30 huizen doen instorten of 3 huizenblokken in puin leggen. Door vernielde gasleidingen, kortsluiting enz. zullen in dit geval weer verschillende branden uitbreken [2]).

Gasbommen worden volgens de militaire deskundigen [3]) alleen gebruikt als vriendelijke toegift van de vijand, om de paniek in de bestookte stad groter te maken en het opruimingswerk na de luchtaanval lange tijd te belemmeren. Men kan zich het „nuttig effect" van enige gasbommen enigszins voorstellen, als men de vier voornaamste soorten van oorlogsgassen kent [4]).

Allereerst heeft men stikgassen zoals fosgeen, welke dodelijk zijn, zodra zij boven een bepaald gehalte in de ingeademde lucht voorkomen. 80 % van alle slachtoffers van gasaanvallen in de wereldoorlog is aan fosgeenvergiftiging gestorven. In de tweede plaats gebruikt men blaartrekkende gassen die vooral gevaarlijk zijn door hun bijna ongeneeslijke huidwonden. Hiervan is het mosterdgas het verraderlijkst: terreinen, waarlangs een wolk der uiterst

[2]) Overdag zal de vijand liever een 10-tal lichtere vliegtuigen gebruiken met hetzelfde noodlottige resultaat. Zie het het rapport van de Oorlogsgassencommissie der Ned. Chem. Vereniging, Chem. Weekblad 34, blz. 492 en 493 (1937). Overdrukken verkrijgbaar bij Centen's Uitgevers Maatschappij te Amsterdam.

[3]) Kapitein Claasen en kapitein De Broekert op het Luchtbeschermingssymposium: Chem. Weekblad 34, blz. 64 en 67 (1937).

[4]) Oorlogsgassen is juister dan gifgassen, welke niet alle giftig zijn.

fijne en hardnekkig vastklevende druppeltjes van dit gas getrokken is, blijven 3—14 dagen ontoegankelijk [5]), omdat er via het schoeisel en de kleren een voortdurend gevaar voor besmetting van de huid bestaat. Vandaar, dat puinhopen, die met mosterdgas in aanraking kwamen, bijna niet weg te ruimen zijn.
Tenslotte bestaan er nog traangassen en niesgassen, welke zelden levensgevaarlijk zijn, doch boven een bepaalde hoeveelheid in de lucht het verblijf op straat ondraaglijk maken. Door de sterk tranende ogen geraakt men als met blindheid geslagen en kan slechts tastend voorwaarts, terwijl de uitwerking op het neusslijmvlies aan een heftige verkoudheid herinnert.

III. Op welke wijze kan men zich tegen deze modernste staaltjes van het menselijk vernuft beschermen?

Er is maar één afdoend middel tegen brandbommen n.l. betonnen daken. Slechts bij enkele grotere gebouwen komen deze voor, terwijl het achteraf aanbrengen van een dergelijk dak — b.v. bij woonhuizen — onmogelijk is, omdat reeds bij het bouwen op het veel grotere gewicht gerekend moet worden. Bij vrijwel alle huizen valt de brandbom dus door het dak heen. Volgens een militaire deskundige [6]) is het een bakerpraatje, dat de bom op zolder blijft liggen; hij kan evengoed op een lagere verdieping terecht komen.
Een electron-thermietbom kan men op geen enkele manier doven, daar hij geheel afgedekt tegen de lucht toch blijft doorbranden. Blussen met water is onmogelijk en zelfs gevaarlijk, omdat deze vloeistof samen met de witgloeiende bom gassen vormt, welke de ontploffingsverschijnselen verergeren en het gesmolten metaal naar alle zijden doen rondvliegen [7]). Zodoende ontstaat er brand op verschillende nieuwe plaatsen of worden de personen getroffen, die met het blussen bezig zijn.
Het veiligste is daarom de bom rustig te laten uitbranden, hoewel hij ondertussen niet alleen de vloer aansteekt, maar

[5]) Rapport Oorlogsgassencommissie 3e pagina.
[6]) Kapitein Schwing op een lezing in den Haag; verslag in „Het Vaderland", 27 Maart 1938.
[7]) Zie ir. Menser Bourgognion: „Brandbommen, haar uitwerking en bestrijding" blz. 7. Uitgave: Bloembergen Santee en Co, Nijmegen 1935.

— door de geweldige stralingswarmte — ook de voorwerpen, die in de nabijheid staan. Een belangrijke voorzorg in tijden van oorlogsgevaar is daarom: zo min mogelijk brandbare en nutteloze rommel in huis te hebben, vooral niet op de hoogste etages. Voorts zou men de verschroeiende hitte, welke tot op 5 m. van de bom duidelijk merkbaar is, kunnen verminderen door de laatste te bedekken met enige scheppen droog zand. Daartoe moet dan op iedere verdieping een flinke bak met zand en een schop gereed staan. Het blijft echter niet zonder gevaar, zich in de buurt van de bom te wagen, omdat dikwijls brandende stukken enige meters in het rond worden geslingerd [7]).
De bom verder niet aan te raken heeft slechts één groot bezwaar: hij brandt spoedig door de vloer heen, waardoor de vloeibare metaalmassa een etage lager valt en de gevolgen niet te overzien zijn. Het voorschrift luidt daarom: de met zand afgedekte bom snel op een speciale vuurvaste schop aan lange steel naar de klaarstaande bak over te dragen, waar hij — midden in het zand liggend — weinig kwaad meer kan [8]). Een gewone ijzeren kolenschop, die niet met asbest bekleed is, zou onder de bom wegsmelten; terwijl de lange steel natuurlijk dient om zo ver mogelijk uit de buurt van de verzengende gloed te blijven. Een geschikte schop is op zichzelf echter niet voldoende. Het is bijna onmogelijk een brandende bom te verplaatsen zonder schutbril voor de ogen, asbest handschoenen, vuurvaste hoofdbedekking, speciale kleding, stevig schoeisel en . . . de nodige oefening [9]). Bij fosforbommen is in verband met de nadelige dampen ook een gasmasker onontbeerlijk.
In verband met alle gevaren, die bij een brandbom dreigen (verblinding, brandwonden door straling en rondspattend, gloeiend metaal, schadelijke dampen), en de hoge aanschafkosten van een volledige brandweer-uitrusting, zal 't blussingswerk in de allermeeste gevallen pas aangepakt kunnen

[8]) „Zelfbeschermingsmaatregelen" (Gezinsbescherming) blz. 24 e.v., uitgegeven door de Ned. Vereniging voor Luchtbescherming in 1938.
[9]) „Brandbommen" blz. 16. Lange tijd werd door ondeskundigen aanbevolen de vloeren met een 5 – 10 cm. dikke laag zand te bedekken. Dit heeft weinig nut: de inslaande bom zal het zand doen wegstuiven (Rapport Oorlogsgassencommissie, blz. 3) en verder kan men de zware zandbedekking maar korte tijd laten liggen, omdat de muren ontwricht worden en vooral oude huizen spoedig zouden instorten.

worden, nadat de bom uitgebrand is [10]), d.w.z. als het te laat is. De vloeren en omringende voorwerpen bij waarschijnlijk meer dan één verdieping hebben dan zo grondig vlam gevat, dat deze z.g. secundaire brand niet langer met eenvoudige huismiddelen (zand en nu ook water uit gereedstaande bakken en emmers) bedwongen kan worden.
Tegen brisantbommen helpen zelfs betonnen daken niet meer voor 100 %. Voltreffers gaan overal doorheen, vandaar dat men ook in speciaal gebouwde schuilplaatsen niet volkomen veilig is, waar het opengereten, zware dak op honderden vluchtelingen kan neerstorten [11]).
Alleen tegen de z.g. nevenwerkingen (bomscherven, instortende huizen tengevolge van de ontploffingsdruk en aardtrillingen) kan men zich beschutten door te vluchten in schuilkelders met versterkte zoldering.
Aan de uitwerking der oorlogsgassen uit gasbommen is min of meer te ontkomen door gasdichte ruimten, gasmaskers (alleen tegen stik-, traan- en niesgassen) en gaskleding (tegen blaartrekkende gassen). Een bovengronds vertrek of een kelder „gasdicht" maken betekent: alle kieren en spleten afsluiten en de ruimte voorzien van een z.g. gassluis, die als toegang moet dienen zonder dat er een schadelijke hoeveelheid oorlogsgas mee naar binnen komt [12]). Maar bovendien moeten alle maatregelen tegen brisant- en brandbommen genomen zijn, omdat de oorlogsgassen natuurlijk dadelijk naar binnen lekken, zodra er ruiten stuktrillen, wanden splijten, of gaten in het plafond branden. Elk vertrek, dat als gasdichte schuilplaats is ingericht, wordt daarmee volkomen onbewoonbaar; zodat b.v. in Amsterdam zeker meer dan 100.000 personen, welke in 1 of 2 kamers huizen, zich de weelde van deze bescherming niet kunnen veroorloven.
In de laatste tijd begint men zelfs aan de gasdichtheid van geheel volgens voorschrift ingerichte ruimten te twijfelen,

[10]) Op blz. 23 van de handleiding der Ned. Ver. voor Luchtbescherming wordt dit rondweg toegegeven: „De directe bestrijding van de moderne brandbom en het in de kiem smoren van de daardoor ontstane branden is in verreweg de meeste gevallen onmogelijk". Waarom dan nog al die voorschriften en die hele branduitrusting? vraagt men zich af.
[11]) Dit is te Madrid voorgekomen.
[12]) De voorschriften hiertoe kan men vinden op blz. 9 e.v. van „Zelfbeschermingsmaatregelen".

sedert uit Engelse en Duitse proefnemingen gebleken is, dat verschillende gassen eenvoudig door de poreuze muren heenzeven en ook de gassluizen onvoldoende afsluiten [13]). Een wettelijk goedgekeurd type gasmasker, dat het stempel der Artillerie-inrichtingen Hembrug draagt, zal in 3 maten verkrijgbaar worden gesteld tegen de prijs van f 5.—. Wil een gasmasker bruikbaar zijn, dan moet het nauwkeurig tegen het gezicht aansluiten en dus van te voren door de gebruiker zorgvuldig gepast zijn. Deze éne persoon mag zich dan beschermd achten, terwijl dit van zijn huisgenoten met andere gelaatsvorm of -grootte niet zonder meer vaststaat. Bovendien moet men in het dragen van het masker geoefend zijn, omdat er een vrij grote weerstand bij het inademen overwonnen moet worden, hetgeen men als benauwdheid voelt. Voor zieken, ouden van dagen en kinderen beneden de 5 jaar zijn gasmaskers daarom nutteloos. Zij allen zijn alleen geholpen met werkelijk gasdichte schuilplaatsen. Verder mag niet vergeten worden, dat het filter van een gasmasker maar een beperkte tijd gebruikt kan worden. Na b.v. 6 uren kan het verzadigd raken aan oorlogsgas, zodat men een reserve-vullingbus bij de hand moet hebben, welke inplaats van de afgewerkte aan het gelaatsstuk geschroefd wordt.
Het blijft altijd onzeker, of de vijand niet met een onbekend gas aanvalt, dat door het filter onvoldoende tegengehouden wordt. In elk geval is een gasmasker nu reeds waardeloos tegen blaartrekkende gassen, welke de onbeschermde huid aantasten en niet alleen door de kleren, maar zelfs door leren schoenen heendringen. [14])
Hiertegen beschut alleen een volledige gaskleding, die zeer duur is en daarbij spoedig ondragelijk wordt, omdat hij — veel vollediger dan een rubber regenjas — iedere ventilatie van waterdamp tegenhoudt.

[13]) Een Nederlands verslag hiervan vindt men in de brochure: „Luchtbescherming?" blz. 25 e.v., uitgegeven door de vereniging „Kerk en Vrede" te Ammerstol.

[14]) Kapitein Schwing deed op zijn lezing in den Haag de verrassende mededeling, dat het volksgasmasker in Engeland niet werkelijk beschermt, doch alleen gefabriceerd wordt „ter geruststelling van het publiek". Hopelijk werkt men in ons land minder met schijn-effecten.

V. Welke luchtbeschermingsmaatregelen zijn doeltreffend?

Het antwoord op deze belangrijke vraag is voor een deel reeds in het voorafgaande gegeven. Het is duidelijk geworden, dat er geen enkele absoluut betrouwbare beschutting bestaat: voltreffers van brisantbommen slaan zelfs betonnen daken uiteen. Een gebrekkige beschermingsmogelijkheid blijft ons echter in alle gevallen over. Overzien wij, hoever deze beveiliging gaat.

Een inslaande brandbom kan men soms bijtijds onschadelijk maken, als men voorzien is van speciale schop, kleding, gasmasker, enz. En zelfs àls men dit alles bezit, zal de bestrijding altijd stuntelig blijven, zolang men de vele moeilijkheden alleen van horen zeggen kent en zich niet van te voren grondig geoefend heeft, met dergelijk gevaarlijk materiaal om te gaan. Geeft men het wegscheppen van de bom op, dan rest het blussen van de secundaire brand, mits deze zich tijdens het uitbranden van de bom nog niet te sterk uitgebreid heeft.

Om te ontkomen aan de nevenwerkingen van de brisantbom (instorting, scherven) kan men vluchten in een kelder met stevig gestutte zoldering, mits men een dergelijke schuilgelegenheid in eigen huis of vlak in de buurt heeft en vóór het neerkomen van de bom gewaarschuwd is, zich naar de beschermde plaats te moeten begeven.

Tegen het gasgevaar kan men zich beveiligen in dezelfde versterkte ruimte, mits deze gasdicht is, voorzien van een gassluis en er geen brandbommen of secundaire brand in kunnen doordringen. Tenslotte zullen geoefende, krachtige personen enige uren gebaat zijn met een passend gasmasker, tenzij men met mosterdgas aangevallen wordt, dat de gehele huid aantast en waartegen een masker dus niet beschermt. Voorlopig zijn er nog maar weinig gezinnen, die een schuilplaats en gasmaskers bij de hand hebben.

Beschouwen wij nu de beschermingsmaatregelen in groter verband, dan wordt de zaak nog bedenkelijker.

Wij noemden het geheel niet overdreven getal van 100 branden in een stad als Amsterdam. Het is vanzelfsprekend, dat de brandweer al deze vuurhaarden niet gelijktijdig bestrijden kan. Daarom moet ieder gezin zichzelf weten te

helpen, en als het merendeel der mannen overdag buitenshuis werkt, zijn het vooral de vrouwen en thuisblijvende oudere kinderen, waarvan per woning 2 of 3 gewend moeten zijn aan het blussen van brandbommen en zich uitbreidende secundaire branden. [15]) Als deze kleine „huisbrandweer" het vuur niet baas kan, moet een getrainde „blokbrandweer" gewaarschuwd worden, die de bewaking van een groter huizencomplex op zich genomen heeft en van beter blus-materiaal voorzien is. Het is dus zaak dergelijke blokbrandweren van 4 tot 6 vrouwen en opgeschoten kinderen van te voren goed te organiseren en regelmatig te laten oefenen.
Pas in uiterste nood mag men de beroepsbrandweer of de hulpbrandweer van een luchtbeschermingsorganisatie waarschuwen, welke de handen reeds vol zullen hebben met de bestrijding der ernstige branden.
In dit verband is het duidelijk, waarom overheid en Ned. Vereniging voor Luchtbescherming op het ogenblik alles in het werk stellen om de bevolking in luchtbeschermingsgroepen georganiseerd te krijgen. Zolang men het echter laat bij theoretische inlichtingen over het inrichten van schuilkelders enz., zonder zich regelmatig in het blussen van hels oorlogstuig te oefenen, zal bij een werkelijke brandbom-aanval een hopeloze verwarring toch niet uitblijven.
Wat het brisantbom- en het gasgevaar betreft, gaven wij reeds aan, dat bv. in Amsterdam minstens 100.000 mensen wonen, welke niet de geringste maatregel hiertegen kunnen nemen. (Ook gasmaskers van f 5.— zijn voor hen veel te duur!) Zij allen zijn dus aangewezen op gemeenschappelijke schuilplaatsen, welke nog niet gebouwd zijn, omdat zij de overheid onbetaalbaar grote geldsommen kosten. [16]) Bovendien is het inrichten van schuilruimtes — zowel in als buitenshuis — vooral tegenover brisantbommen van weinig nut, als men bij nadering der vijandelijke vliegtuigen

[15]) „Zelfbeschermingsmaatregelen" blz. 24 en 27.
[16]) Men praat tegenwoordig veel over de goedkopere schuilloopgraven; maar eerstens is hiervoor geen plaats in het hartje van een stad; tweedens heeft men moeite met de bijzonder hoge grondwaterstand in de meeste Hollandse steden, zodat men zand e.d. zal moeten aanvoeren, om schuilgangen op te werpen, die boven de begane grond uitsteken; en tenslotte komen ook deze schuilgangen nog duur, vooral als zij daarbij gasdicht afgedekt moeten zijn.

niet bijtijds gewaarschuwd wordt, om zich in veiligheid te kunnen stellen. Tijdige alarmering is echter bij een klein land als Nederland totaal onmogelijk[17]), nadat het dóór de binnenrukkende legers ineengeschrompeld zal zijn tot de halve breedte achter de IJsel-linie, of een smalle strook achter de waterlinie.

De overige algemene beschermingsmaatregelen zijn evenmin doeltreffend:

Verduistering van een stad of provincie des nachts geeft geen grotere veiligheid. Zelfs bij weinig maanlicht kunnen de vijandelijke vliegers zich door het spiegelend water der talloze vaarten en meren oriënteren, om nog niet eens te spreken van de plaatsbepaling met behulp van radio-peilingen, waarbij het uitzicht op het landschap geheel gemist kan worden[18]). Terwijl de bommenwerpers dus ondanks de meest zorgvuldige camouflage toch boven het gewenste doel zullen verschijnen, kan het slecht onderscheiden van een stad ook averechtse gevolgen hebben. Bommen, welke gemunt zijn op strategisch belangrijke punten als een fabriek, een station enz. kunnen daardoor juist in een dichtvolkte buurt ernaast terechtkomen.

Verwijdering van de bevolking uit de grote steden (z.g. evacuatie) is onmogelijk, zolang er niet grote vluchtelingen-kampen ingericht worden, omdat op het platteland in Holland te weinig onderdak te krijgen is.

Tenslotte vraagt men zich af, of dan de actieve, militaire afweer de vijandelijke bommenwerpers niet verjagen kan. Algemeen is echter gebleken, dat de aanvaller steeds in het voordeel is en afweergeschut noch jachtvliegtuigen in

[17]) Hierop maakten de K.L.M.-gezagvoerders Viruly, Van Dijk en Van Veenendaal het Nederlandse volk attent door hun manifest aan de Staten Generaal op 5 Augustus 1936. Hun berekening, die slechts gebaseerd is op kilometerafstanden en vliegtuigsnelheden, is sindsdien door het rapport der Oorlogsgassencommissie bevestigd (2e en 5e pag.) Zie verder: Viruly „Ons land en het geweld" blz. 19 e.v. (Lantaarn-Uitgeverij te Amsterdam '38)

[18]) Viruly kent 3 sprookjes: „Sinterklaas strooit pepernoten, de ooievaar brengt de kleine kinderen en als je zoet je nachtlichtje uitdoet, kan geen enkele boze vlieger je vinden, liefje" („Om de eer van ons land", blz. 6; Lantaarn-Uitgeverij, Amsterdam).
Ook ingenieur De Casseres schrijft: „Het moet ontoelaatbaar geacht worden, dat de indruk gewekt wordt, dat de stedenverduistering enige veiligheid biedt" (artikel „Luchtbescherming en stedenbouw" in het tijdschrift „Gemeentebestuur" van de Ver. van Ned. gemeenten; of verslag hiervan in de Nwe Apeld. Crt. 6-3-'39).

staat zijn de luchtvijand tegen te houden. In Spanje heeft men het afweergeschut leren ontwijken door op zeer grote hoogte te naderen, het vliegtuig door de trefzone heen te laten vallen, daarna in het laagste, ontrefbare deel van de baan de bommenlast uit te werpen en weer zo steil mogelijk op te stijgen. Bij gemis aan tijdige waarschuwing kunnen ook de Nederlandse jachtvliegtuigen niet snel genoeg ter plaatse zijn om de vijand te keren.

Zelfs in samenwerking met het militaire verdedigingsapparaat is er niet op een afdoende luchtbescherming te rekenen.

Men kan daarom niet genoeg waarschuwen tegen het verkeerde gevoel van gerustheid, dat zich bij vele voorstanders van luchtbescherming vastzet, die „voldoende voorzorgen" menen genomen te hebben. Deze noodlottige waan van veiligheid wordt niet alleen bewust aangekweekt door de foutieve voorlichting van het Nat. Jongeren Verbond [19]) doch evenzeer door de onvolledige aanwijzingen van de Ned. Ver. voor Luchtbescherming. De brochures van de laatste vereniging vertonen één bedenkelijk tekort: de bedroevende ontoereikendheid der voorgeschreven maatregelen wordt niet vermeld.

Als het er werkelijk om gaat niet de steden maar de bevolking zoveel mogelijk te redden, is de enige oplossing: de evacuatie, die bij Parijs en in Engeland toegepast wordt, — ondanks alle moeilijkheden — ook in Holland op grote schaal aan te pakken. Ingenieur De Casseres komt tot precies dezelfde conclusie, als hij besluit „dat het beste verdedigingsmiddel tegen luchtaanvallen voor de burgerij de ontruiming is, d.w.z. de verspreiding der mensen over het platteland. De militaire afweermiddelen blijken niet in staat te zijn, de grote stad als woonplaats geschikt te houden". [20])

[19]) Het bekende „laagje zand op zolder", dat door het N.J.V. gepropageerd werd, is van hetzelfde gehalte als het Engelse volksgasmasker. Zie noten 9 en 14; ook het verslag van Kapitein Schwing's lezing in den Haag: „Vaderland", 27 Maart 1938.

[20]) Zie „Luchtbescherming en Stedenbouw" in het orgaan „Gemeentebestuur" of Nwe Apeld. Crt. 6 Maart 1939. — Als het inrichten van grotere kampen nog onvoldoende veiligheid biedt, omdat zij zelf weer het mikpunt van luchtaanvallen kunnen worden, zou men b.v. ondergrondse verblijfplaatsen in de duinen moeten uitgraven.

V. Onvermijdelijke gevolgen van luchtbescherming.

Vóórdat men zijn houding bepaalt in dit nijpende vraagstuk, dient men voldoende aandacht te schenken aan de logische consequenties van een behoorlijk georganiseerde luchtbescherming.

a. Een doeltreffende bescherming vereist een voorafgaande training van de gehele bevolking, in het bijzonder van vrouwen en oudere kinderen. Vooral een zeker soort van koelbloedigheid verkrijgt men niet vanzelf; deze moet aangeleerd worden door gestadig omgaan met levensgevaarlijk oorlogsmateriaal. De mentaliteit, die nodig is, blijkt het beste uit de volgende voorschriften van de Ned. Vereniging voor Luchtbescherming [21])

„Bij het zich naar de schuilplaats begeven moet vooral niet worden verzuimd, eventuele benodigdheden voor zieken en kinderen daarheen mee te nemen . . . Overigens is ook gewenst te zorgen voor voor volwassenen zenuwstillende afleidingsmiddelen, als b.v. boeken, tijdschriften, schaak-, triktrak- of damspel, kruiswoord- en andere raadsels". En even eerder: „Van belang is ook, dat een verbinding tot stand wordt gebracht tussen de schuilgelegenheid en hen die zich (b.v. als huisbrandwacht) in huis blijven ophouden. Bestaat deze verbinding in een bel, dan moeten de daarmee te wisselen seinen uiteraard tevoren zijn overeengekomen (b.v. 1 maal bellen: „alles in orde", 2 maal: „brandbom-inslag in ons huis".[22])

b. Deze oefeningen kweken een verkeerde morele instelling, niet alleen bij volwassenen, maar vooral bij kinderen: men raakt langzamerhand aan de gemeenste oorlogsmiddelen als iets doodgewoons gewend.

Het nieuwste middel om de jeugd grondig in te leiden in de luchtbescherming en de moderne vernietigingstechniek zijn twee schoolboekjes, die naar nationaal-socialistisch voorbeeld geschreven werden n.l. „Weest bereid" van kolonel Koremans, secretaris van de Vereniging „Luchtbescherming Den Haag" en Van der Sluis, hoofd van een Ulo-school te 's Gravenhage; en „Handleiding voor de kennis van Luchtgevaar en Luchtbescherming",

[21]) „Zelfbeschermingsmaatregelen" blz. 16.

[22]) Men zou bijna geneigd zijn, hieraan toe te voegen: „Kom vrouwen, hebt ge geen lust, samen met uw kinderen u te oefenen in dit avontuurlijk oorlogsspel? Ik weet zeker, dat het bij jongens op de leeftijd van de Indianenboeken, of van de electrische en chemische knutselproeven als koek erin zal gaan! En misschien vinden meisjes het wel erg knus een gezellig hoekje met spelletjes in de schuilkelder in te richten?"

door Dr. Taverne, leraar in de Scheikunde en dezelfde heer Van der Sluis. Het laatste is bedoeld voor de Middelbare School; het eerste is zelfs een „Leesboek voor de hoogste klassen van de lagere school."
Het lijkt de moeite waard onze lezers een denkbeeld te geven van de poging der schrijvers om kinderen van 10-13 jaar „op bevattelijke en tevens onderhoudende wijze in te leiden in de problemen der Luchtbescherming".

Wij vinden op blz. 12 e.v.:
„Na deze grondige opruiming zette Vader repen van eterniet om het trapgat, en toen werd er een wagenvracht goed droog zand over de zolder uitgespreid zodat het ongeveer 5 cm. hoog kwam te liggen. Met twee goedkope schoppen, een bijl, een houweel en een zaag was de uitrusting voor deze verdieping voltooid. „Zie je", zei vader, „nu is de zolder enigszins beveiligd, wanneer er een brandbom door het dak zou vallen. Dan komt die op het zand terecht. Is er iemand vlug bij, dan werpt hij er direct zand op, neemt het „vrachtje" op een schop en werpt het door het raam naar buiten in de tuin — niet op straat". [23])
Jan, die zich een flinke jongen voelde, meende, dat hij zo'n brandbom ook wel zou durven opnemen en verwijderen.
„Wie weet", had Vader gezegd, „hoe spoedig je zult moeten laten zien, waartoe je in staat bent".
Op blz. 27 volgt onder „Nuttige lectuur":
„Zodra ze een vrij ogenblikje hadden, mochten Jan en Trine inzage van de nieuwe lectuur nemen, die Vader van een voordrachtavond voor Luchtbescherming had meegebracht. De eerste hoofdstukken bespraken op welke manier de vijandelijke vliegers hun bommen werpen en welk soort van bommen ze mee kunnen voeren.
Op een plaatje zagen ze de projectielen in een rek horizontaal onder aan het vliegtuig hangen."
Op blz. 40 staat onder „Gasbommen": „Gebruikt de vijand inplaats van mosterdgas een z.g. vluchtige gassoort, die snel opstijgt en daardoor ook spoedig ongevaarlijk wordt, dan leert een gebeurtenis uit de wereldoorlog ons, dat met 500.000 kg. gifgas 2062 gaszieken werden gemaakt, waarvan er slechts 531 aan de vergiftiging stierven." [24])
Blz. 45 e.v. geven: Verstikkende gassen, die ontsteking van de luchtwegen en de longen veroorzaken. Tot deze gassoort behoort o.a. het zo gevaarlijke fosgeen. Als je fosgeen inademt, bemerk je er de eerste 4 à 6 uur niets van. Je kunt gewoon lopen en werken, maar dan begint het lijden! Hoesten, beklemming op de borst, die in hevige benauwdheid overgaat!

[23]) Kolonel Koremans schijnt — bij gebrek aan beter — de kinderen nog altijd met de verouderde theorie van het zandlaagje in slaap te willen sussen, hoewel geen deskundige hierin nog gelooft en men zodoende hoogstens een instorting veroorzaken kan. Verder vergeet kolonel K. te vermelden, dat een gewone, niet met asbest beklede schop onder een brandbom kan wegsmelten.
[24]) Bravo, daar moet het lagere schoolkind vooral aan wennen, dat een paar honderd doden ook tegenwoordig nog een pover resultaat gevonden wordt!

Het bloed treedt uit de bloedvaatjes in de longen, waardoor deze niet meer voldoende zuurstof kunnen opnemen. Daardoor krijgt ook het lichaam een tekort aan zuurstof. En zuurstof is immers nodig om in ons lichaam de verbranding te onderhouden. De patient wordt blauw. Het bloed wordt dikker en stroomt daardoor moeilijker door het bloedvatenstelsel. Daarom worden aan het pompstation van de bloedsomloop, aan het hart, hogere eisen gesteld. Dat hart ontvangt echter al zeer slecht bloed met weinig zuurstof. Daarbij komt nog, dat het lichaam door het hevige hoesten veel arbeid verricht, waarvoor het juist aanvoer van zuurstof behoeft.
Het kan zelfs gebeuren, dat er kramp in de longen ontstaat. Dan houdt de ademhaling plotseling op, wat de dood tengevolge heeft . . ."
„De kinderen waren onder de indruk van het verhaal van hun onderwijzer gekomen . . ."
„De bel ging.
Met een nieuwe dosis kennis, die hun in 't leven zou kunnen te pas komen, gingen de kinderen naar huis . . ."

Het vervult met pijnlijke verbazing, dat een hoofdonderwijzer zulke dingen schrijven kan. Hij heeft zich klaarblijkelijk toch onvoldoende in de kinderziel verdiept, om te beseffen dat dergelijke „dosissen kennis" bij de jeugd psychische afwijkingen kunnen veroorzaken (angstvoorstellingen, kwelzucht, enz.) Is het niet verbluffend, dat er zelfs inspecteurs van het Lager Onderwijs zijn, op aandrang waarvan dit zielkundig zo gevaarlijke boekje in de hoogste klasse van lagere scholen behandeld wordt? [25])

25) Geheel zinloos is het om — zoals tegenwoordig geschiedt — de kinderen in de oostelijke en zuidelijke provincies op dergelijke verderfelijke lectuur te vergasten, want . . . zij zullen hun luchtbeschermingskennis nooit in praktijk behoeven te brengen. Of het moest zijn ter beschutting tegen Nederlandse en bondgenootschappelijke bommenwerpers, die het door de vijand bezette gebied zoveel mogelijk trachten te vernielen.
(Overheid noch beroepsmilitairen zullen dit feit gaarne aan de grote klok hangen, omdat maar al te velen het plezier in de luchtbeschermingsoefeningen en de verdediging van huis en have verliezen zouden, zodra tot hen doordrong, dat hun vaderland in oorlogstijd alleen uit Noord- en Zuid-Holland bestaat. Maar iedere ernstige onderwijsman behoorde toch op de hoogte te zijn van het algemeen aanvaarde uitgangspunt, dat het kleine Nederlandse leger de vijand in 9 van de 11 provincies hoogstens enkele dagen ophouden kan, om daarna ijlings terug te trekken achter de inmiddels gereedgebrachte waterlinie. Mocht het vijandelijke staatshoofd de heden gebruikelijke taktiek toepassen en ons zonder bijtijdse oorlogsverklaring overrompelen, dan zal Nederland zelfs de gelegenheid missen zijn troepen te concentreren. Zie Viruly's rake spotternij: „Ons land en het geweld", blz. 9 en 12. Dat ook beroepsmilitairen het axioma van de eervolle terugtocht aanvaarden, blijkt b.v. uit de lezing die kapitein Van den Berg, leraar aan de Hogere Krijgsschool op 22 Nov. 1928 in den Haag hield voor de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap. Verslag in de Nw. Rott. Crt. van 23-8-'28 of in de brochure

De handleiding van Dr. Taverne voor de middelbare school is van hetzelfde opvoedkundige allooi. Twee voorbeelden zijn voldoende.

Cp blz. 50 staat naar aanleiding der niesgassen:
„Sterke slijmafscheiding treedt op, men moet braken. Vooral de allerheftigste hoofdpijn is kenmerkend. Er zijn wel gevallen voorgekomen, dat deze vreselijke hoofdpijn den getroffene zelfmoord deed plegen".
En op blz. 35 vindt men onder mosterdgas: „Eerst na 2 tot 6 uur bemerkt men, dat men getroffen is. Men krijgt hoofdpijn en een gevoel van uitputting, vergezeld van misselijkheid. De ogen beginnen pijn te doen en te tranen, de neus scheidt vocht af. De patient moet veel niezen en hoesten. Op zijn huid komen rode plekken, die gaan branden. Na 24 uur is hij zo goed als blind, vocht loopt tussen de oogleden uit. De rode huidplekken worden blauw met een opgezwollen rand. Ze lijken wel iets op brandblaren en vertonen ettering. . ."
„Het vreselijk lijden eindigt met de dood. Sterft hij niet, dan is de getroffene toch wekenlang „buiten gevecht gesteld".

Deze handleiding wordt verder op bedenkelijke wijze aantrekkelijk gemaakt door een 50-tal uitgewerkte proeven. Als iets de middelbare scholieren interesseren zal, dan is het zeker, dat de helft der experimenten over brisantbommen en brandbommen loopt en voor het merendeel levensgevaarlijk is. Op blz. 18 staat vet gedrukt: „De beschreven proeven mogen echter slechts door ervaren leraren in chemie worden genomen. Ze zijn niet voor experimenteergrage jongelui bestemd". Maar wie jongens van deze leeftijd kent, vreest terecht dat de goedbedoelde waarschuwing bij velen juist een averechtse uitwerking hebben zal. 26)

Maar het allernoodlottigste van deze boekjes — en van alle luchtbeschermingsoefeningen — blijft toch de systematische doordrenking van het kinderlijke gedachtenleven met alle technische bijzonderheden van het oorlogsbedrijf, dat op zo geraffineerd mogelijke vernieling van mens en materiaal gericht is. Zo zal een jonge generatie opgroeien, die niet beter weet, dan dat het zo behoort in deze wereld waarin wij leven. Terwijl bij velen duistere instincten wakker geschud worden, die te gelegener tijd om radicale bevrediging vragen.

„Stelselmatige vernieling van ons Vaderland" van de Jongeren Vredesactie, den Haag 1929).

26) Schrijver dezes kent al dadelijk 3 gevallen van jongens, die zich bij hun chemische proeven voor hun leven verminkten.

Waartoe dit alles leidt, tekent zich het duidelijkst af bij onze oostelijke naburen. Dat de „Hitler-Jugend" in het najaar 1938 direct klaarstond mee te doen aan de anti-katholieke uitspattingen te Wenen en de jodenvervolgingen in Duitsland, toont het beangstigend lage geestelijke peil waarop de jeugd — die toch idealistisch heet — door spartaanse gewenning aan geweldadige methoden geraken kan.[27]) Vanuit dit oogpunt heeft indertijd zelfs een deskundige commissie van het Rode Kruis het houden van gasbeschermingsoefeningen door de burgerbevolking afgeraden [28]). Nu — 10 jaar later — maakt niemand zich meer druk over dergelijke „overdreven" gewetenskwesties. Zo blijkt het zedelijk verantwoordelijkheidsgevoel van de meeste mensen op en neer te schommelen samen met de internationale politieke toestand! [29])

27) Men vraagt zich soms af, hoe het mogelijk is, dat het nationaal-socialistisch regiem steeds over voldoende bewakers van concentratiekampen beschikt, die zich tot zo grove mishandeling van de gevangenen lenen, dat de gemartelde slachtoffers dikwijls krankzinnig ontslagen worden. Als bovenaangehaalde boekjes slechts een overgewaaid staaltje zijn van de Duitse luchtbeschermingsopvoeding en militaire dril, behoeft het niet meer te verbazen, dat in dit land vele jongeren tot sadisten misvormd worden (zie Meyer, Sellien, Borowietz: „Schule und Luftschutz" en Kinttof: „Schulversuche zur Chemie der Kampfstoffe").

28) In de verslagen der vergaderingen van de Internationale commissie van deskundigen ter bescherming van de burgerbevolking tegen de chemische oorlog, Brussel 1928 (Uitgave van het Intern. Comité van het Rode Kruis, Genève 1928) staat onder het hoofd „Opvoeding der bevolking ter verkrijging van gasdiscipline", c. Practische oefeningen: „De opvoeding der massa door practische gasafweeroefeningen schijnt niet gewenst, op grond van de morele nadelen, die dergelijke oefeningen zouden hebben". Zie ook Dr. Gertrud Woker: „Der kommende Gift- und Brandkrieg" (Leipzig 1932) blz. 131.

29) Het valt in de laatste tijd op, dat zelfs in kringen, die toch van diepe zedelijke en religieuse beginselen uitgaan, de noodlottige consequenties van het meedoen aan luchtbescherming niet scherp meer onderscheiden worden. Wij denken aan de inleiding van Ds. Buskes Jr. op de jaarvergadering van de christen-antimilitairistische vereniging „Kerk en Vrede", waarbij de spreker tot de conclusie kwam, dat: „Kerk en Vrede niet krachtens haar beginsel de passieve luchtbescherming zonder meer kan afwijzen. Nuchter, zakelijk en zonder enige illusie zullen wij als christenen en als antimilitairisten in de huidige situatie aan passieve luchtbescherming deelnemen". (In het orgaan „Kerk en Vrede", 14e jaargang no. 3 blz. 23; of Nwe. Rott. Crt. 20 Juni 1938). Begint dit niet te lijken op „het zout, dat smakeloos is geworden"?
Daartegenover dwingt de standvastige houding van een groep Quakers bewondering af (Zie pamflet „National service, the government's appeal", Society of Friends, Friends House, London, N.W.I., Febr. 1939).

c. Door de aandacht te concentreren op beschutting tegen de oorlogsgevolgen, gaat men geleidelijk de oorlog als een onafwendbaar noodlot beschouwen. Erger: er kan een gevoel ontstaan van zich voortdurend bedreigd voelen (angstpsychose [30]), wat het internationale wantrouwen op de spits voert. Hierdoor wordt positief vredeswerk onmogelijk gemaakt, terwijl de directe methoden tot oorlogsverhindering geheel in het vergeetboek raken. Omdat het organiseren van de luchtbescherming dus neer komt op het paard achter de oorlogswagen spannen, kunnen pacifistische — laat staan antimilitaristische — verenigingen nooit de medewerking hieraan propageren. Zij zullen luchtbescherming slechts als een dwaalspoor blijven beschouwen, dat de menselijke activiteit afleidt van het hoofddoel: uitbanning van de oorlog.

d. Het meewerken aan passieve luchtbescherming voert vanzelf tot een besef van onmisbaarheid van de actieve luchtafweer, die de vijandelijke bommenwerpers zo spoedig mogelijk moet verjagen [31]) d. w. z. het in principe aanvaarden van de verdediging met gewelddadige middelen.

De militaire autoriteiten hopen dan ook, dat via de luchtbescherming de Nederlandse weermacht zich op den duur een groter populariteit bij de bevolking zal verwerven. Heeft men eenmaal het belang van luchtafweer ingezien, dan volgt immers de noodzaak van een deugdelijk staand leger vanzelf. De geleidelijke overgang van de gedachte aan zelfbescherming naar de aanvaarding van het militairisme wordt bovendien in de hand gewerkt door de nauwe samenhang, welke tussen de burgerlijke luchtbeschermingsdienst — geconcentreerd in de Ned. Vereniging voor Luchtbescherming — en het militaire apparaat bestaat.

[30]) Vanuit dit gezichtspunt heeft ook de Zwitserse gasdeskundige Dr. K. Steck in 1929 practische oefening in gasbescherming ontraden.
Verder keurt het Engelse Departement van Onderwijs oefeningen met gasmaskers op school af met het oog op de paniekstemming, welke daardoor teweeg gebracht kan worden („Luchtgevaar" No. 2, 1938, blz. 23)
[31]) Luitenant-kolonel Maas in het Chem. Weekbl. 34, blz. 115 (1937): „Onjuist is de mening, dat één of enkele luchtverdedigingsmaatregelen voldoende zouden zijn, om het luchtgevaar af te wenden. De middelen moeten alle worden ingezet; zij vullen elkaar aan, zij maken elkanders optreden mogelijk en effectief."

Dr Hoogeveen, lid van de Oorlogsgassencommissie der Ned. Chemische Vereniging schrijft in het Chem. Weekblad [32]): „dat het in vredestijd moeilijk is, onderscheid te maken tussen de burger- en militaire luchtbeschermingsdienst."
Luitenant-kolonel Maas zegt in hetzelfde blad [33]): „Een modern uitgeruste centraal geleide luchtverdedigingsorganisatie, waarin een volledig stelsel van actieve luchtverdedigingsmiddelen en passieve luchtbeschermingsmiddelen is opgenomen, zal aan Volk en Weermacht een redelijke beveiliging geven tegen de moderne luchtaanval".
In het Alg. Handelsblad staat begin Aug. 1938 het bericht, dat het de bedoeling van de overheid is, om in tijd van oorlog de (militaire) luchtverdediging en de (burgerlijke) luchtbescherming onder één hoofd te stellen, en wel onder leiding van de chef van de luchtverdediging, generaal P. W. Best.
In het Vaderland van 6 September 1938: „Het Departement van Defensie heeft zijn volle medewerking voor deze luchtbeschermingsweek (24—29 Sept. te Breda) toegezegd en ook de Ned. Ver. voor Luchtbescherming zal haar belangrijk tentoonstellingsmateriaal ter beschikking stellen."

Tenslotte is de Ned. Ver. voor Luchtbescherming door een jaarlijks subsidie van het Rijk afhankelijk en staat onder toezicht van de Inspectie Luchtbeschermingsdienst te den Haag, gevormd door generaal b.d. De Ridder en kapitein Van Riessen. Men acht het tegenwoordig trouwens overbodig het schijnbaar niet-militaire karakter van de luchtbescherming nog langer voor te wenden [34]).
Een en ander zal het voor principieel antimilitairistische groepen onmogelijk maken aan de officiële burger-luchtbeschermingsdienst mee te werken.

e. Door beschermingsmaatregelen en oefeningen verspilt men grote hoeveelheden geld en energie, welke aan sociale en culturele doeleinden onttrokken worden.
Het bouwen van schuilkelders onder nieuwe woningen doet bv. de huurprijs aanmerkelijk stijgen, wat tot gevolg heeft, dat bepaalde bevolkingslagen de voor hen bedoelde huizen niet meer kunnen betrekken [35]).
Met het aanleggen van publieke schuilplaatsen en de verstrekking van gasmaskers van overheidswege zijn millioenen

32) Chem. Weekbl. 34, blz. 41 (1937).
33) Chem. Weekbl. 34, blz. 117 (1937).
34) „Vaderland" 26 Nov. 1938.
35) Een dergelijk geval deed zich in den Haag voor: „Vaderland" 13 Sept. 1938.

gemoeid [36]). Vandaar dat zelfs de minister van Binnenlandse Zaken terugschrikt voor deze bodemloze geldput en tracht terug te krabbelen van de vastgestelde steun voor luchtbeschermingsmaatregelen, welke het Rijk zou verlenen aan gemeenten uit de hogere gevarenklassen. Waar reeds het grootste deel van het belastinggeld aan de verbetering van de landsverdediging geofferd wordt, zodat sociale voorzieningen, het onderwijs enz. er bedenkelijk onder lijden, is het duidelijk dat nog veel ernstiger bezuinigingen te wachten staan, zodra de regering zich genoodzaakt zou zien, de luchtbescherming energiek aan te pakken. Doch welke prijs men ook betaalt, het blijft een hersenschim tegen de dictatoriale staten te concurreren, waar de bevolking op hoog bevel gedwongen is, alles aan de militaire eisen te offeren en zich ,,liever kanonnen dan boter" laat welgevallen.

De voorafgaande punten zijn a.v. samen te vatten: luchtbescherming leidt zowel organisatorisch, moreel, als psychologisch tot systematische vermilitairisering van de volksgeest, ten koste van ernstige verwaarlozing der sociale en culturele belangen.

Ten slotte nog de vraag:

VI. In hoeverre kan men aan de beschutting van zichzelf, zijn gezin en zijn medemensen meewerken, zonder in conflict met gezond verstand en geweten te raken?

Opdat elkeen in staat zij, dit voor zichzelf te beslissen, is het nuttig de luchtbescherming te verdelen in:

a. maatregelen, welke worden genomen door de overheid of in samenwerking met de overheid;

b. maatregelen, welke uitgaan van een groep particulieren buiten de officiële organisaties om;

c. maatregelen, welke uitsluitend dienen voor gezinsbescherming en zelfbescherming.

Onder a vallen de militaire voorzorgen en politie-maatregelen ter bescherming van de bevolking, alsmede het werk van de Ned. Vereniging voor Luchtbescherming.

36) Zie bv. ,,Luchtgevaar" No. 2 (Febr. 1938) blz. 29. Verder ,,Vaderland": 4-8-'38; 20-9-'38; 28-11-'38; 2-12-'38 en ,,Nwe. Rott. Crt.": 21, 29 en 30-9-'38; 1, 2, 5, 6, 22 en 27-10-'38; 4-11-'38.

Tot b zijn te rekenen de geheel op zichzelf staande organisaties ter bescherming van een bedrijf, een kantoor, een school, een woningcomplex enz.
c omvat alle huiselijke voorzorgen, tezamen met de veiligheidsmaatregelen welke de gezinsleden nemen, als zij zich in tijden van gevaar op straat moeten wagen.
Tegenover deze verschillende onderdelen van luchtbescherming zijn de volgende standpunten in te nemen:
1. men is vóór alle luchtbeschermingsmaatregelen, ook die van overheidswege;
2. men wenst niet automatisch opgenomen te worden in het militaire stelsel, doch wil meewerken aan particuliere- en gezinsorganisatie;
3. men voelt bezwaar tegen elke organisatie in het groot en bepaalt zich tot gezins- en zelfbescherming;
4. men is principiëel tegen alle voorzorgsmaatregelen;
5. men neemt een afwachtende houding aan.
Wij zullen het voor en tegen van elke opvatting nagaan.
1. Het eerste standpunt is voor de meeste mensen een vanzelfsprekendheid. Alleen in samenwerking met de officiële instanties hoopt men nog iets op het gebied van luchtbeveiliging te bereiken. Boven opgesomde noodlottige gevolgen der beschermingsmaatregelen neemt men alle op de koop toe. In het bijzonder kan de vermilitairisering van de volksgeest zich ongehinderd voltrekken onder de opperste leiding der militaire raadgevers van de overheid. Op deze wijze wordt het Nederlandse volk een levenshouding opgedrongen, waardoor men het feitelijk innerlijk rijp maakt voor datzelfde nationaal-socialisme, dat men bij een luchtaanval uiterlijk waant af te weren.
2. In het tweede geval wenst men direct noch indirect bij het oorlogsapparaat ingeschakeld te worden, doch ziet wel de noodzaak van beschutting en hulpverlening op zo groot mogelijke schaal. Deze houding herinnert in sommige opzichten aan die der Quakers [37]), welke in de wereldoorlog en de laatste jaren in Spanje hun eigen verpleeg- en hulpdiensten organiseerden, geheel

37) Oorspronkelijk Engelse — nu om de gehele wereld verspreide — godsdienstige secte, welke zich toelegt op het direct in praktijk brengen van het Christendom.

los van het Rode Kruis, dat een onmisbaar onderdeel van het militaire stelsel geworden is [38]). Een belangrijk verschil blijft ondertussen, dat deze christenen van de daad niet van te voren iets zullen ondernemen ter verzachting van oorlogsellende, die nog komen moet. Luchtbescherming is echter onmogelijk zonder vóórzorgsmaatregelen, van welke laatste de gevaarlijke suggestie uitgaat dat de ramp onvermijdelijk is. En juist dit drijft, tezamen met angstgevoelens, de meeste mensen terug tot het aanvaarden van militaire leiding. Trouwens ook aan andere tevorengenoemde bezwaren is bij vele particuliere maatregelen op groter schaal evenmin te ontkomen.

3. Dit inziende zal men zich kanten tegen alle toebereidselen in groot verband en het hoogstens geoorloofd achten: zich in eigen huis zo goed mogelijk te beschutten. Oorlogsvoorzorgen kunnen echter nooit de sfeer in het gezin ten goede komen; zij zullen steeds de gedachtenwereld der kinderen min of meer verdraaien, vooral zodra men ernst maakt met de eis zich in brandbestrijding en gebruik van gasmaskers te oefenen. En met dat al zal men, als de nood aan de man komt, bij het bedwingen der meeste branden de hulp der buren en van een georganiseerde blokbrandweer toch niet kunnen missen.

4. De minst aanvechtbare opvatting blijft zeker, af te zien van alle beschermingsmaatregelen, uit diepe weerzin tegen oorlogstoebereidselen en de barbaarse mentaliteit, waarmee eigen gezin en medemensen geleidelijk dreigen vergiftigd te worden. Deze afschuw kan op gewetens- of geloofsmotieven gebaseerd zijn: soms ook — maar tegenwoordig zeldzamer — samenhangen met een gevoel van solidariteit met de maatschappelijk misdeelden in de dichtbevolkte steden, die niets ter zelfbescherming kunnen doen.

Als men het opgeeft huis en have tegen een geraffineerd luchtbombardement te verdedigen, behoeft men zich en zijn gezin nog niet het lijdelijke slachtoffer van de — in militair opzicht volledige — weerloosheid te laten worden De een-

38) Het militaire karakter der nationale afdelingen van het Rode Kruis werd bv. onlangs nog toegegeven door oud reserve-officier van gezondheid Meursing in het Haarl. Dagbl. 8 Maart 1939, die als verdere litteratuur o.m. noemt: generaal-majoor Praag „Het 16e Int. Rode Kruis-congres te Londen" in „De Volkenbond" Aug.-Sept. 1938 blz. 363.

voudigste oplossing is hier: bijtijds uit de bedreigde stad weg te trekken; waarbij niet vergeten mag worden, dat wachten tot het laatste ogenblik noodlottig kan zijn, door de grote gevaren, die op straat dreigen en doordat de nodige vervoermiddelen dan meestal ontbreken. Ook is het nodig, zich van te voren van een goed heenkomen op het platteland te vergewissen, daar bij een algemene uittocht uit de Hollandse steden spoedig een groot gebrek aan onderdak ontstaan zou.

5. De meeste mensen zullen bij een verplichte keuze tussen verschillende kwaden geneigd zijn, de kat uit de boom te kijken, hopend op de een of andere gunstige wending der omstandigheden. Dit verschijnsel wordt nog versterkt bij de luchtbescherming, waar inderdaad iets voor een afwachtende houding te zeggen valt: de vele ongewenste gevolgen houdt men zo lang mogelijk buiten de deur, terwijl de hoofdaandacht op menswaardig, cultuurscheppend werk gericht kan blijven.

Daarbij komt nog, dat de overheid zelf voorgaat met een opportunistische gedragslijn, als hij de aanleg van schuilkelders of schuilloopgraven tot op het laatste ogenblik van dreigend oorlogsgevaar uitstelt.

Door het ontbreken van het eenvoudigste materiaal en de nodige arbeidskracht in dagen van oorlogsdreiging zal een afwachtende houding bij velen echter leiden tot een noodgedwongen afzien van beschermingsmaatregelen.

Hiermee zijn de voornaamste zijden van het luchtbeschermingsvraagstuk voldoende belicht. Ondanks de gecomprimeerde vorm, waarin dit moest geschieden, werd ernaar gestreefd, de verschillende technische mogelijkheden en theoretische zienswijzen elk tot hun recht te laten komen. Den lezer staan nu de nodige gegevens ter beschikking, om zijn houding zelf te bepalen.

Als het voorafgaande hem heeft doen beseffen, dat zelfs met de beste luchtbescherming en de zorgvuldigste voorzorgen in eigen gezin slechts een gering percentage veiligheid kan bereikt worden, terwijl de morele en psychologische gevolgen van systematische propaganda en geregelde oefeningen voor de luchtbescherming op geen enkele wijze goed te praten zijn, heeft deze critiek zijn nut gehad.

Luitenant-generaal Altrock schreef in het „Militärwochenblatt": „De volgende oorlog wordt veeleer een massale terechtstelling van de burgerbevolking, dan een strijd tussen twee legers".
Moge daarom het gevoel van grenzenloze onzekerheid ondanks alle bespottelijk opgevoerde bewapeningen, en van algemene oorlogsafschuw ondanks brallende dictatoren en goochelende diplomaten, op den duur een steeds sterker remmende factor worden, waardoor de volken eenvoudig weigeren zich nog langer de oorlog in te laten drijven!

Dr. J. RUDOLFS